

Fagre nye arbejdsverden

Ulrich Beck, *Fagre nye arbejdsverden*, Hans Reitzels Forlag 2002 Kbh., 224 s.

”Aldrig har verden haft så store uligheder i de muligheder den byder på, og så stor ensretning i de vaner den påtvinger. Her ved århundredets slutning dør man af kedsomhed, hvis man ikke dør af sult”.

Dette er ikke et citat fra Ulrich Beck nys oversatte værk *Fagre nye arbejdsverden*. Derimod er det et citat fra den sidste side i den uruguayanske forfatter Eduardo Galeanos bog *Fodbold i sol og skygge* (Klim 1996). Det fremdrages her, fordi det på sin vis synes at være selveste antitesen til Becks nye bog, der lettest lader sig beskrive ved det, den ikke er.

Hvor Galeano ærgres sig over verdens kedsommelige ensartethed og dermed relativt lette gennemskuelighed, befinder Ulrich Beck sig i en forvirret jagt på nye begreber og forståelsesformer, der skal gøre det muligt at begribe verden af i dag. Af samme grund bør Becks læsere nok indstille sig på at læse *Fagre nye arbejdsverden* som en kæmpemæssig brainstorm, der sender ikke så få kastevinde i alle mulige retninger. De mange bolde, som er i spil i bogen, gør den også vanskelig at anmelde. Man vil sikkert med rette kunne mene, at denne anmeldelse på den ene og anden led gør bogen uret. Anmelderen vil dog

mene, at bogen og Beck i et vist omfang selv er ude om det!

Det, der giver anledning til irritation, er, at hjernen ikke synes ordentligt blæst igennem. Mange bolde triller rundt på banen. De færreste kommer i nærheden af målet. Afsættet for udfoldelserne i Becks bog er en gentagelse af gängse opfattelser og beskrivelser af den aktuelle virkelighed, som hverken uddybes eller anfægtes. Årsagerne til den aktuelle udvikling – det der typisk benævnes globaliseringen – søges ikke undersøgt, i hvert fald ikke særligt grundigt. Udviklingen får et ”naturlovspræg” over sig. Den forløber som en stadig opstandelse af nye, men uforanderlige kendsgerninger. At udviklingen på nogen måde skulle være koblet til menneskelige beslutninger og menneskelig vilje og dermed også mulig at forandre for mennesker, er såvel en diagnose som et perspektiv, der synes temmelig fraværende hos Beck. Man indgydes den opfattelse at accepten af globaliseringen og dens effekter er indiskutabel og det til trods for, at Beck ikke just kan siges at koge over af begejstring i forhold til det, han beskriver.

Således finder man ikke hos Beck, som i f.eks. Naomi Kleins *No Logo* (Klim 2000), nogen beskrivelse af, hvordan den fagre nye arbejdsverden langt hen skyldes bevidste, strategiske beslutninger i multinationale selskabers direktionslokaler. Beslutninger, der er truffet af mennesker og beslutninger, der blandt andet går ud

på at frigøre selskaberne fra at have ansatte og produktionsanlæg. Noget man i stedet lejer hos vikarbureauer, franchisetagere, freelancere og underleverandører kloden rundt, hvis ansatte og produktionsapparat, man ikke har større forpligtelser over for end den forpligtelse, der påhviler en kunde i en tilfældig butik på gågaden – dvs. ingen! Multinationale selskaber af i dag har så vidt muligt ingen (fast)ansatte. De har derimod et brand, et logo som beskyttes af den WTO-sanktionerede intellektuelle ejendomsret. Dette indebærer færre forpligtelser over for ansatte, stor immunitet over for strejker (strejker de hos den ene underleverandør, køber man blot varen hos den anden) og minimerer udgifter til såvel lønninger som produktionsapparat. Kort sagt: der er tale om strategiske beslutninger som levende lader sig forstå inden for rammen af traditionelle begreber som ”lønarbejde” og ”kapital”. Og hvorfor skulle de i øvrigt ikke være det i en tid, hvor der er mere af begge dele end nogensinde?

Som et eksempel på Becks noget forvirrede og forvirrende tilgang til verden af i dag kan nævnes forholdet til spørgsmålet om staten. Territorialstaten eller nationalstaten er svækket gentages det som et ekko fra den igangværende offentlige debat. Men samtidig med dette præsenteres vi s. 156-57 for følgende forslag: ”Borgernes Europa bliver i det hele taget først konkret, for så vidt den

gensidige udelukkelsesdefinition af det fremmede afvikles mellem de europæiske medlemsstater og de tidligere fremmede opfatter sig selv og forholder sig som ligeværdige, nemlig som europæere...” Og videre: ”Sigøjnernes interesseorganisationer har på vegne af deres folk krævet direkte adgang til de europæiske grundrettigheder. Kunne eller skulle dette ikke på lignende vis gælde for europæiske flygtninge, der på denne måde kunne blive hjemmehørende i et fællesskab, som de ellers har mistet? Den europæiske Union kunne da spille den samme rolle for forfulgte europæere som Israel for den jødiske diaspora”.

Territorialstaten, som er erklæret døende, genopstår med fuld styrke i dette citat; denne gang blot i europæisk ham. Det samme gør nation og nationalstat - igen blot med reference til en nation af europæere, som endog strækker sig udover over den territoriale stats grænser. Man kan fundere over, hvilke kriterier der vil blive anvendt til at afgøre, hvem der er hhv. ikke-europæere og europæere, blandt folk, som ikke er statsborgere i (d)en europæisk(e) stat. Beck giver intet svar herpå, og selv kan jeg ikke udtenke et svar, der virker appetitligt. Rollemodellen giver nu heller ikke anledning til det!

Den specielle bekymring for ”europæiske flygtninge”, som åbenbart skal tildeles forrang for andre forfulgte synes tilmed noget malplaceret i en tid, hvor det – med al respekt for Balkan – stort set er alle andre folkeslag end

de europæiske, der er leverandører til verdens flygtningeproblemer. Og ovennævnte citerede sætninger er så tilmed formuleret af en mand, som andetsteds i sin bog advarer mod ”global apartheid”. Okay – her brugt i en lidt anden sammenhæng, men alligevel! Nationalstaten er død og ikke til at redde, men det er den (i forstørret udgave), der peges på som løsningen. Der advares mod global apartheid, samtidig med at man selv afleverer afgørende brikker til et globalt apartheidsystems konsolidering.

Det er fint at brainstorme, men af Tysklands angiveligt førende sociolog kunne man godt forvente, at tingene var noget mere gennemtænkte!

Becks hovedpointe, fuldbeskæftigelses-samfundets ophør, synes – apropos - også at have et nationalt udgangspunkt. I Danmark, hvor en kombination af højkonjunktur, omrubricering af statistiske kategorier og redefinering af selve begrebet ”fuld beskæftigelse” (5% arbejdsløse i stedet for 2%) har reduceret den officielle arbejdsløshed til et lavpunkt, ville bogen næppe være blevet skrevet. Ja, her i landet er det allerede lykkedes at bilde de fleste ind, at problemet består i mangel på arbejdskraft (begrundelsen for bl.a. efterlønnens afvikling) og ikke det modsatte. Den tyske konjunktur-situation – flere millioner arbejdsløse – må nødvendigvis medtænkes for alvor at kunne forstå Becks udgangspunkt.

Påstanden om fuldbeskæftigelses-

samfundets ophør forholder sig samtidigt til to forskellige problemstillinger, som sjældent holdes klart adskilt.

Den ene omhandler, hvad man kunne kalde det faste arbejdes ophør. Altså et farvel til tryghed i ansættelsen, livslang ansættelse og udstrakt sikkerhed mod fyringer. Og til gengæld introduktionen af et arbejdsmarked uden faste arbejdstider, uden et fast ugentligt timetal, med stadigt flere og skiftende deltidsjobs. Altså det arbejdsmarked som jeg med hjælp fra Naomi Klein har beskrevet ovenfor og som givetvis også er udtryk for noget nyt.

På den anden side omhandler påstanden om fuldbeskæftigelses-samfundet, at fuld beskæftigelse i ordets gode gamle betydning er en saga blot og dens genopståen en illusion, fordi teknologien overflødiggør de beskæftigede. Forestillingen om at teknologien overflødiggør menneskene i produktionen har været i spil siden David Ricardo udgav sit hovedværk *Principper for den politiske økonomi og beskatningen* i 1817. En forestilling, som går igen hos Becks store inspirationskilde, André Gorz, som i starten af 1980erne fremsatte samme profeti, om end – og det er hans akilleshæl – udelukkende med udgangspunkt i vestlig *varer*produktion. I forhold til landbrug og visse industrisektorer er antagelsen da utvivlsomt også rigtig. Men når det gælder økonomien og arbejdssamfundet som sådan, må man erkende, at de empiriske vidnes-

byrd lader vente på sig. Alt tyder på, at akkumulationstrangen fortsat er i stand til at skabe arbejdspladser i sågar større omfang end teknologien afskaffer. Globalt set er antallet af lønarbejdere notorisk ikke faldende.

Man kunne være nået længere ved at spørge om fuld beskæftigelse nogensinde har eksisteret. En ting er, at fuld beskæftigelse ifølge statistikkerne ikke var en normal tilstand frem til oliekrisen. Derimod var det en "undtagelsestilstand" i nogle få år i 1960'erne. Noget andet er, at en helt banal forudsætning for, at en kapitalistisk økonomi kan fungere, er den permanente eksistens af ledig arbejdskraft på markedet. Uden ekstra arbejdskraft på reservebænken er det umuligt at akkumulere, altså at udvide produktionen, ligesom det er ganske vanskeligt at omstille den. Kapitalisme er ganske enkelt utænkelig uden reserverarbejdskraft – i eller uden for - arbejdsløshedsstatistikkerne. Og den reserverarbejdskraft som var fraværende i statistikkerne i 1960'erne fandtes i rigt mål andetsteds: ved kødgrøderne og på den anatolske højslette!

Illusionen om fuld beskæftigelse er derfor ikke et nyligt opstået fænomen. Og Beck bidrager selv til illusionen om at den en gang har været der. Derimod er fuld beskæftigelse en illusion, som permanent opretholdes for at kunne legitimere de sanktioner og den kontrol, som gøres gældende over for arbejdsløse. Medmindre den fulde beskæftigelse altid proklameres

lige rundt om hjørnet, er alle disse tiltag jo implicit erklæret omsonste.

Beck oplever de arbejdsmarkedspolitiske foranstaltninger, som gennemføres i disse år, som fuldbeskæftigelsessamfundets sidste desperate krampetrækninger. Et spadestik dybere, og man vil indse, at alle disse foranstaltninger hænger logisk sammen med arbejdsmarkedets udvikling i øvrigt. Skal lønmodtagerne acceptere, at deres rettigheder beskæres kraftigt, at det faste arbejde ophører, trygheden i ansættelsen, den stabile indtægt etc. kan det ud fra almindelig incitaments-logik ikke være sådan, at man udstyrer arbejdsløse med gode og umistelige rettigheder. Tværtimod må de sociale rettigheder for folk uden for arbejdsmarkedet forringes tilsvarende for at opretholde disciplinen blandt lønmodtagerne og accepten af forværrede arbejdsforhold. Den "arbejdsborger", som Beck forventer at kunne sige et snarligt farvel til som "ideal og konsensusforestilling" (s.137), bliver derfor i dag ideologisk intensiveret som ideal og bakkes op materielt ved at lade folk, som ikke "indfrir" idealet, leve en stadig dårligere tilværelse, hvilket i sig selv bidrager betragteligt til at få folk til at se lyset.

Becks vision – indførelse af en borgerløn som giver mulighed for frivilligt borgerarbejde ved siden af det altdominerende lønarbejde – er sympatisk. Og det er da også muligt, at det er et taktisk klogt træk at gå på kompromis med "sandheden" og

lancere borgerlønnen, som svar på nyligt opståede udfordringer. Efter min overbevisning er borgerlønnen imidlertid et nyt politisk svar på velkendte og gamle problemer i samfund, der aldrig har været og aldrig vil blive i stand til at forsøge alle via lønarbejde. Men samtidig skal det ikke være nogen hemmelighed, at borgerlønnen for nogle af dens tilhængere er udtryk for en strategi, der fundamentalt bryder med en samfundsøkonomisk ordning, der har vækst, kapitalakkumulation og penge som mål og følgelig også altid arbejdsborgeren som ideal.

Uanset om man har slige strategiske målsætninger eller ej, vil det være min påstand, at borgerlønnen og forestillingerne om, hvad den kan bruges til – udgør et frontalt angreb på det kapitalistiske system.

Det synes Beck ikke at have gjort sig klart. Og med den resignation over for den aktuelle udvikling, som Becks bog i øvrigt er udtryk for, bliver det interessant at se, hvad han vælger, når han indser, at hans vision om borgerløn og borgerarbejde er på lodret konfrontationskurs med den kapitalisme, som ingen ifølge ham – og uden ham selv som undtagelse – vover at sætte spørgsmålstegn ved (s.11).

Ulf V. Olsen

Negativ dialektik

Poul Ferland, *Det identiskes ophævelse i Adornos negative dialektik*, Modtryk, 316 sider. Pris 249 kr.

Idéhistorikeren Poul Ferland forsvarede den 30. august 2002 sin doktordisputats om Th. W. Adorno, der bærer undertitlen 'Rekonstruktivt og kritisk forsøg på en remodernisering af hans tænkning'.

Disputatsen er en minutøs og detaljeret gennemgang af et ganske bestemt aspekt af Adornos negativt-dialektiske tænkning: spørgsmålet om muligheden for en ophævelse af det identiske i den filosofiske erkendelse. Hvad en sådan 'ophævelse' i nærmere forstand indebærer, bliver det kun muligt at forstå gennem rekurs til Hegels erkendelsesteoretiske begreb om 'Aufhebung'. Hegels ophævelsesbegreb indbefatter muligheden af en positiv objekterkendelse, men kun i det omfang den erkendte genstand opfattes i dens dobbelthed af identitet og ikke-identitet med sig selv og med det erkendende subjekt. Objekterkendelsen er i Hegels optik betinget af, at den filosofiske, logiske tanke ikke blot positionerer subjekt og objekt over for hinanden i absolut adskillelse, men at den tværtimod indser den gensidige og uopløselige betingethed mellem subjektets og objektets respektive positioner. Denne indsigt skulle på sin side medføre